

ПРО ОСОБЛИВОСТІ ВКЛЮЧЕННЯ ІНВАЛІДІВ В СИСТЕМУ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

В статті висвітлюються проблеми, які виникають перед студентами-інвалідами під час здобуття вищої освіти, розглядаються можливі труднощі в організації їхнього навчання, які постають перед вищими навчальними закладами.

Ключові слова: студенти-інваліди, інвалідизуючий фактор, рівні можливості, інтеграція, вищі навчальні заклади.

У статье освещаются проблемы, которые возникают перед студентами-инвалидами во время получения высшего образования, рассматриваются возможные трудности в организации их обучения, которые возникают у высшего учебного заведения.

Ключевые слова: студенты-инвалиды, инвалидизирующий фактор, равные возможности, интеграция, высшие учебные заведения.

За статистичними даними у світі нараховується близько 470 мільйонів людей з порушеннями психофізичного розвитку. Якщо перевести ці цифри у відсоткове співвідношення – це майже 13% від всього населення Землі.

Розвиток національної системи вищої освіти – складний і багатогранний процес, одним з важливих компонентів якого є вироблення гуманістичних форм допомоги всім особам, які прагнуть оволодіти знаннями на вищому рівні. Діти з особливими освітніми потребами мають ті ж права, що й діти з нормальним психофізичним розвитком. Одне з прав, яким вони можуть користуватись у повному обсязі – це право на освіту, гарантоване Конституцією України.

Описуючи ситуацію соціального захисту населення, яка склалась на Україні, необхідно вказати на погіршення не лише її кількісних, але й якісних характеристик, зокрема, загострення проблем здоров'я. Як зазначали у своїх дослідженнях Синьов В.В., Бондар В.І., лише за останні роки захворюваність серед дітей в Україні, яка за різних обставин призводить до неповноцінності, зросла майже на 20%. Серед хронічних неінфекційних захворювань домінують психоневрологічні (понад 300 тисяч), хвороби нервової системи і органів чуттів (1,3

мільйони), затримка психічного розвитку (близько 600 тисяч), легка розумова відсталість (120 тисяч). Кількість дітей, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи сягає 12 мільйонів. Вже приходячи на навчання в школу 80% учнів мають ті чи інші відхилення в стані свого здоров'я [1].

Це безпосередньо стосується і навчання у вищих навчальних закладах. Однією з категорією осіб, які хочуть отримати вищу освіту на доступних для них спеціальностях є і діти-інваліди.

Але на сучасному етапі розвитку суспільства перед дітьми-інвалідами постають певні проблеми з отримання вищої освіти. За статистичними даними, отриманими науковцями Росії, лише 1% цих осіб закінчують вищі навчальні заклади.

Майже така ж ситуація і на Україні. У 2010 році діти-інваліди вступили на навчання практично у всі вищі навчальні заклади України, але приголомшуюча більшість з них не змогли навчатись у цих закладах вже через півроку. Це обумовлюється як суб'єктивними, так і об'єктивними факторами.

До суб'єктивних факторів, які впливають на отримання освіти у вищих навчальних закладах дітьми-інвалідами впливають:

- низький рівень знань. Це обумовлюється тим, що в процесі навчання в школі вони багато матеріалу пропускали, працювали не на всіх предметах, які вивчались в шкільному циклі. Наявні порушення мали негативний вплив на загальний розвиток таких дітей, що, в свою чергу, призвело до їхньої низької обізнаності зі значної частини навчальних дисциплін. При порівнянні з іншими студентами їхній багаж знань є недостатнім, що і спричиняє невпевненість у своїх силах;

- невіри у власні сили. Більшість таких дітей в процесі шкільного навчання відчували вибіркове, особливе, індивідуальне і навіть негативне ставлення до себе, що принижувало їхню гідність і формувало в цілому страх перед громадськістю і винуватість за свої відхилення. Це переноситься і в середовище студентів, що заважає їм у процесі навчання і збільшує ризик відмови від нього;

- труднощі дотримання відповідного темпу навчання. Вимоги до знань ставляться однакові до всіх студентів. Діти-інваліди через особливості психофізичного розвитку, які часто призводять до зменшення працездатності, підвищеній стомлюваності, наявності аналізаторних та мовленнєвих порушень, не мають можливості працювати у відповідному для вищих навчальних закладів темпі;

- необхідності зміни формі місця навчання. Особливо це проявляється у випадках проходження виробничих практик. Більшість підприємств або закладів не пристосовані до перебування інвалідів, не мають необхідних для них пристосувань і технічних засобів. Це унеможливорює або зменшує ефективність від даної практики і,

безсумну, негативно позначається на знаннях студентів-інвалідів, на ефективності підтвердження теоретичних знань практичними навичками.

До об'єктивних факторів відносяться погані умови для навчання дітей-інвалідів, що включає в себе і необхідність облаштування архітектурного середовища вищого навчального закладу (пандуси, ліфти, туалети, спеціальні меблі, відповідне технічне устаткування тощо), відсутність спеціально обладнаних приміщень у гуртожитках, недостатність або й відсутність спеціально обладнаного транспорту для переїзду цих осіб від гуртожитків до навчальних корпусів, розпорошеність навчальних корпусів і потреба тривалих переїздів або переходів з одного приміщення в інше, нерозуміння значною частиною педагогів вищої школи особливих потреб цих студентів і небажання іти їм назустріч тощо.

Але при цьому вищі навчальні заклади можуть оптимізувати свою систему надання освітніх послуг особам з особливими освітніми потребами.

При наданні послуг у сфері вищої освіти для дітей-інвалідів слід враховувати той момент, що в вищому навчальному закладі ведеться підготовка фахівців, які надалі займатимуть провідні посади в різних галузях. У зв'язку з цим вимоги до професійних якостей цих фахівців, незалежно від наявності в них тих чи інших відхилень, ставляться однакові. Навчання інвалідів у вищому навчальному закладі повинно мати характер включення їх у систему суспільних відносин та соціально ціннісних орієнтирів, які дозволять працювати в середовищі людей з нормальними психофізичними можливостями за доступними для них спеціальностями. Тому навчальний план, розроблений вищим навчальним закладом з метою підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня “бакалавр”, “спеціаліст”, “магістр”, має бути виконаний кожним студентом (в тому числі і студентом-інвалідом).

Проте для осіб з інвалідністю можна змістити терміни щодо його виконання (збільшити тривалість здачі сесії залежно від інвалідизуючого впливу на організм, відстрочити здачу екзаменаційної сесії у випадку нагальної необхідності медичної реабілітації інваліда, його лікування), а також у формах (організація дистанційного навчання, проведення індивідуальних консультацій тощо). При цьому на організацію такого навчання потрібно виділяти додаткові кошти для тих викладачів, які будуть розробляти індивідуальні тестові завдання з урахуванням рівня складності наявного дефекту, окремі години для проведення індивідуальної консультативної роботи, у випадку необхідності надавати консультативну допомогу за місцем проживання такого студента (на дому, в гуртожитках, реабілітаційних центрах тощо, але це при тому,

якщо вони знаходяться в місті, де розташований вищий навчальний заклад).

Оскільки навчальним планом вищих навчальних закладів передбачається неодноразове складання заліків з фізичного виховання варто для студентів з особливими потребами за наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України виключити цю дисципліну з переліку обов'язкових і надати можливість таким студентам для альтернативної здачі цієї дисципліни за їхнім вибором на доступних для них видах спортивних занять (шахи, шашки, малий теніс, лікувальна фізкультура або інші форми спортивної роботи).

У випадку наявності тяжких мовленнєвих патологій за бажанням студента-інваліда можна зняти з навчального плану вивчення дисциплін "Іноземна мова" або перевести її на інші форми здачі (тести, виконання письмових завдань по типу ЕШКО тощо), без використання усного екзамену. Наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України можна делегувати такі повноваження ректорам відповідних вищих навчальних закладів.

Необхідно враховувати, що більшість інвалідів негативно ставляться до того, що їх вважають особливими людьми, або людьми з особливими потребами. Тому це необхідно враховувати при організації навчального-виховного процесу і надавати їм максимум можливостей для навчання в загальних студентських групах. Виділення окремих груп або надання їм привілейованого статусу принижує гідність інваліда, його прагнення соціалізуватись, адаптуватись до життя в соціальному середовищі, формує або сприяє утвердженню у них комплексу інваліда, який спрямовує таку особистість на постійну допомогу, підтримку, опіку, жалість, співчуття, тобто принижує його особистісний статус. Рекомендувати вищим навчальним закладам зменшувати кількість студентів на одного викладача при плануванні навчального навантаження в тих групах, де є студенти-інваліди з метою надання викладачам більше часу для індивідуальних занять.

Оскільки особи з особливими освітніми потребами потребують медикаментозної терапії необхідно забезпечити вищі навчальні заклади додатковим штатом з медичних працівників, які б у випадку необхідності змогли надати невідкладну медичну допомогу таким студентам під час занять. Крім того, частині з них потрібна допомога сторонніх осіб у забезпечення своєї життєдіяльності і це потребує організації відповідного соціального патронажу. Тому медико-соціальний супровід таких осіб також має входити в перелік послуг, які надаватимуть вищі навчальні заклади.

Також однією з умов навчання таких студентів у вищих навчальних закладах є підготовка необхідних для оптимального навчання студентів-інвалідів санітарно-гігієнічних умов (спорудження пандусів,

встановлення ліфтів для піднімання на поверхи, спорудження спеціальних туалетів, обладнання аудиторій з можливістю заїзду в них на інвалідних візках, у гардероби, створення відповідних місць за комп'ютерними столами з урахуванням нозології тощо).

Підготувати в гуртожитках вищого навчального закладу спеціальні кімнати самопідготовки та консультування, забезпечивши їх необхідним обладнанням, устаткуванням, створивши там необхідні санітарно-гігієнічні умови з урахуванням перебування в них студента-інваліда. При плануванні навчального процесу (розкладу занять) по можливості уникати тривалих переходів між навчальними корпусами, частої зміни навчальних аудиторій.

На закінчення необхідно вказати, що особи з особливими освітніми потребами можуть і повинні навчатись у вищих навчальних закладах на доступних для них спеціальностях. Але процес підготовки самого вищого навчального закладу до підготовки оптимального навчання цієї категорії осіб має носити систематичний характер. При цьому необхідно врахувати, що самотійно більшість вищих навчальних закладів проблеми, які стоять перед ними для оптимального навчального процесу студентів-інвалідів з даними порушеннями, не подолають. Для цього потрібна підтримка на державному рівні.

Як один з варіантів отримання вищої освіти доцільно ширше впроваджувати інтеграційні і дистанційні форми навчання, що дозволить студентам-інвалідам уникнути частини перешкод, які стоять перед ними для отримання вищої освіти.

Також доцільно поставити на розгляд питання збільшення тривалості навчання для студентів-інвалідів. Цьому є об'єктивні причини, адже у частини з них виникає необхідність у тривалій госпіталізації, що не дає можливості відвідувати заняття і працювати в загальному темпі з іншими студентами. Причому така ситуація може статись у будь-який час. Тому було б правильно дозволити перевід студентів-інвалідів з одного курсу на інший за умови здачі частини предметів і перенесення заборгованості на наступні роки. Це дало б їм можливість отримати вищу освіту за триваліший термін, а ніж звичайно, але в цілому не вплинуло б на оволодіння ними знаннями.

Отже, навчання студента-інваліда у вищому навчальному закладі ставить перед вищою школою додаткові вимоги і відповідно збільшує її витрати порівняно зі студентами з нормальним психофізичним розвитком. Але чи можна порівняти економічні затрати з тим соціально-психологічним ефектом, який відчують інваліди в процесі навчання? Ставлення до таких людей як до рівних позитивно буде впливати і на контингент студентів, формуючи у них почуття емпатії, здатність до співпереживання, розуміння потреб людей з тими чи іншими порушеннями. Це в цілому призведе до формування позитивної думки у

суспільстві про необхідність спільної діяльності і спільного проживання всіх людей, з якими б не були вони відхиленнями, уникнення дискримінації не лише по расовій, статевій, релігійній, гендерній приналежності, але й по наявним психофізичним порушенням.

Список використаних джерел

1. Бондар В.І., Синьов В.М. Актуальні проблеми розвитку освіти дітей з обмеженнями життєдіяльності: шляхи від інституалізації до інтеграції // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка / за ред. О.В. Гаврилова, В.І. Співака. – Вип XII. Серія: соціально-педагогічна. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2009. – С. 8-14.

Problems that arise up before students-invalids during the receipt of higher education are illuminated in the article, possible difficulties are examined in organizations of their studies, that appear before higher educational establishments.

Keywords: students-invalids, factors that result in violation, equal possibilities, integration, higher educational establishments.

Отримано 23. 09. 2012 р.